

TŠEKKILÄINEN ETUNIMIKIRJA

Miloslava Knappová *Jak se bude Vaše dítě jmenovat?* Akademie věd České Republiky. Vydala Academia, Praha 1996. 358 s. ISBN 80-200-0591-9.

Euroopan eri maissa on ilmestynyt lukuisia etunimikirjoja. Niillä on merkitystä myös suomalaisille, ainakin siinä, että niistä löytyvät erikielisten nimien oikeat kirjoitusasut. Yhtenä apuvälineenä nimiasujen tarkistamiseen ja vertailemiseen voi käyttää viime vuoden lopulla ilmestynyttä prahalaisen henkilönnimistön tutkijan, tohtori Miloslava Knappován tšekinkielistä etunimikirjaa, jonka nimi voitaisiin vapaasti kääntää »Mikä lapsenne nimeksi?». Teoksesta voi nimien kirjoitusasun (esim. *Václav, Květa, Kateřina*) helposti tarkistaa sellainenkin, joka ei kirjan kieltä muuten hallitse.

Kyseessä on teoksen kolmas laitos, ja sen esipuheesta (s. 7–8) selviää, että kirjoittajan tarkoituksena on kertoa mm. tšekkiläisten etunimien alkuperästä ja esiintymisestä, auttaa nimen valinnassa, valottaa slaavilaisten tai tšekkiläisten etunimien

suhdetta vieraisiin nimiin sekä kertoa nimenantoperusteista ja nimien yleisyydestä.¹

Valtaosan kirjasta, sivut 59–313, muodostavat etunimikohtaiset lyhyet artikkelit. Nimet on järjestetty aakkosellisesti sanakirjamuotoon, jossa ensin käsitellään miesten etunimet, sitten naisten. Tältä osin kirja muistuttaa meillä tuttua Kustaa Viikunan Etunimikirjaa, jonka keväällä 1996 ilmestynyttä painosta on käytetty lähteenäkin. Artikkeleita on yhteensä 1 735: miesten nimistä vajaan 800 ja naisten nimistä noin 750.

Esimerkiksi Tšekin nykyisen presidentin Václav Havelin etunimeä valaisevasta nimiartikkelista löytyvät seuraavat tiedot:

VÁCLAV, tšekkiläistä tai slaavilaista lähtöä (muinaistšekin *Večeslav*), merkitys 'enemmän + kunnia, maine'. Semanttinen paralleeli: *Boleslav*. Hellittelymuotoja: *Váša, Vašek, Vašik, Vašiček, Véna, Venda, Venca, Venouš(ek), Váca,*

¹ Haluan kiittää lämpimästi professori Rudolf Šrámekia (Masaryk-yliopisto, Brno) avusta tšekin kielen oikeassa tulkinnassa.

Vacek, Váňa, Vaněk jne. (yhteensä 140 muotoa, joista muutamat tunnetaan myös sukuniminä). — Slovakiassa *Václav*, venäjässä *Vjačeslav, Vaclav*, puolassa *Wacław, Więclaw*, serbokroaattissa *Večeslav, Venceslav*, liettuassa *Vaclovas*; latinaistettu muoto *Venceslaus* on saksalaisen *Wenzeslaus*-nimen (lyhentyminen *Wenzel*) lähtömuoto, hollannissa *Venceslas, Wenceslaus*, englannissa *Wenceslas*, espanjassa ja italiassa *Venceslao*, portugalissa *Venceslau*, ranskassa *Venceslas*, unkarissa *Vencel*. Nimi on Tšekin yleisimpiä. Nimipäivä on 28.9. Nimiarikkeleissa selvitetään nimestä siis ensinnäkin sen alkuperä. Seuraavaksi luetaan nimien tavallisimpia kansanomaisia muotoja, hypokorismeja, ja niiden jälkeen seuraavat nimien erikieliset vastineet. Muunkielisten varianttien jälkeen on lyhyt kuvaus nimen nykyisestä käytöstä ja lopuksi kerrotaan nimen sijoittumisesta kalenteriin.

Yleensä tiedot näyttävät olevan kohdallaan, vaikka ihmettelynkäin aihetta löytyy. Suomalaisiakin vastineita Knappová tietää jonkin verran luetella, joskin maininnat ovat satunnaisia. Yllättäen *Tiborin* kansainvälisissä muodoissa suomalaisiksi vastineeksi mainitaan *Taito*, mitä tietoa ei ainakaan Vilkkunan Etunimikirjasta löydy. Kun *Tiborin* sisältö tulkitaan sanasta *čestný* 'rehellinen, kunniallinen', on yhteyttä nimien välille vaikea rakentaa. Outojen tietojen takana saattaa paikoin olla sekin, että käytetyissä lähdeeteoksissa eli muunmaalaisissa etunimijulkaisuissa ei aina mainita, kuinka tavallinen jokin nimimuoto omassa maassaan on. Niinpä toisen kulttuurin kasvatin on vaikea valita edustavinta toisen kieli-alueen nimivarianttia.

Nimistöntutkijaa kiinnostaa tietenkin kirjan alussa oleva noin 50 sivun pituinen selvitys tšekkiläisestä etunimistöstä. Perinteestä johtuen ei-slaavilaisten nimien osuus

on suuri: On Raamatun ja pyhien kirjoitusten välittämiä heprealaista (*Adam, Jakub, Matouš; Anna, Marta, Alšběta*), kreikkalaista (*Aleksandr, Štěpan = Stefanos; Jiří = Georgios; Žofie, Kateřina*), latinalaista (*Flóra*), romaanista (esp. *Manuela, Ramona, Karmen*; ital. *František, Bianka, Rita*; ransk. *Lujza, Denisa*) ja germaanista (*Zikmund, Konrád*) alkuperää olevia nimiä. Germaanisista nimiä on tšekkiläisellä taholla ollut käytössä jo 900-luvulta, ja osa niistä on kotoistunut jo varhain: *Dietrich > Dětřich; Heinrich > Jindřich; Friedrich > Bedřich; Albert, Arnold, Karel, Konrád, Rudolf, Vilém*). Unkarilaisia nimiä — *Aranka, Ilona, Jolana, Marika; Tibor, Zoltán* — on eniten slovekeilla. Slaavilaista alkuperää olevissa nimissä esiintyy tyypillisesti sellaisia elementtejä kuin *bor (Bořivoj, Ratibor), mil (Miloslav, -a, Ludmila), mír (Miroslav, -a), mysl (Přemysl, Křesomysl), rad (Radoslav, -a), slav(a) (Slavomír, Jaroslav, -a), vít (Hostivít), voj (Vojtěch, Bořivoj)*, eli nimiä on muodostettu jopa pelkästään näitä elementtejä yhdistelemällä.

Kirjassa on myös historiallinen katsaus nimivarannon kehittymiseen (s. 14–18). 1200-luvulle tultaessa nimissä oli omakielisten lisäksi saksalaiselta taholta lainautuneita ja kristinuskon mukanaan tuomaa ainesta. 1200-luvulta 1700-luvulle nimistöön kohdistui jälleen pariinkin otteeseen kristillistämisaaltoja ja myös tšekkiläinen nimistö levisi laajalti. 1500-luvulta alkoi etunimien rinnalla esiintyä myös lisänimiä. Barokin aikakausi, 1700-luku, lisäsi jälleen kristillistä nimistöä, kun suosioon nousivat pyhimysten nimet, kuten *Anna, Antonia, Terezia* ja *Karel*. Jaksoa 1800-luvulta vuoteen 1945 luonnehtii kansallinen herätys: monet muinaistšekkiläiset nimet palasivat, varsinkin *-mír-* (*Vladimír, Jaromír*), *-slav-* (*Miroslav, Stanislav*) ja *-mil-* loppuiset (*Vlastimil, Bohumil*). Myös läntiset muotivirtaukset näkyvät nimistössä (*Eleonora,*

Filoména). Ajanjakso vuodesta 1945 nykypäivään on ollut etunimistön yhdenmukaisuuden aikaa kaikissa yhteiskuntaryhmissä. Toisaalta vanhat nimet ovat elpyneet (*Martin, Tomáš; Barbora, Lucie*), toisaalta vieraita nimiä on omaksuttu paljon (*Monika, Renáta, Ivona, Nikola*).

Mikä sitten on vaikuttanut nimenvalkintaan Tšekissä? Knappován mukaan (s. 19–27) syitä on useita: perinteisesti valitaan suvussa, perheessä tai alueella suosittu nimi. Nimen halutaan kuulostavan »kauniilta», ja se saisi mieluusti olla lyhyt. Koulutuksen ja ammatin vaikutus näkyy siten, että akateemisesti koulutetut ovat nimenvalkinnassa konservatiivisempia kuin vähemmän koulutusta saaneet ja maanviljelijät suosivat arkaaisiä nimiä. Uskonnon merkitys vähenee selvästi, kun taas muut emotionaaliset perusteet vahvistuvat: nimiä annetaan läheisten ystävien, sukulaisten tai muiden suosikkien mukaan.

Kirjoittaja käsittelee myös sitä, mitkä nimet Tšekissä voidaan hyväksyä rekisteröitäviksi, ja milloin nimi voidaan muuttaa (s. 28–35). Toistaiseksi rekisteriin saa merkitä vain yhden etunimen. Kaksi etunimeä hyväksytään vain, jos ne on liitetty toisiinsa yhdysmerkillä (*Anna-Marie, Jan-Jakub*). Nimi pitää kirjata kirjakielisesti korrektissa muodossa. Kuitenkin sellaiset hellittelymuodot, jotka jo ovat statukseltaan neutraaleja, voidaan hyväksyä virallisiksi nimiksi (esim. *Miloš, Radek, Luboš, Magda* ja *Ela*).

Rajan vetäminen »neutraalin» ja hellittelymuodon välille onkin vaikeaa, sillä kyseessä on elävä prosessi. Tšekissä asia on ratkaistu niin, että vain sellaiset muodot rekisteröidään, jotka on aiemmin kirjattu etunimiksi, myös vieraisissa kielissä. Eli uudismuodosteille ei ilmeisesti ole helppo saada hyväksyntää. Nimen voi muuttaa, jos se on epätavallinen, aiheuttaa pilkkaa tai se on kielellisesti vaikeasti omaksuttava.

Nimiartikkeleihin viittaavassa hakemistossa (s. 333–354) on toistettu nimiartikkelien otsikoina olevat, rekisteröinnin vaatimukset täyttävät nimet. Muiden kuin nimenantajien kannalta olisi ollut etu, jos myös nimiartikkeleissa mainitut kansanomaiset puhuttelumuodot ja eri kielistä tavatut variantit olisi otettu hakemistoon.

Kansalliset nimikirjat kasvattavat eri kulttuurien nimien ja nimisysteemien tuntemusta, ja systemaattiset hakumahdollisuudet helpottavat arkipäivän nimien käyttäjiä, toimittajia, kirjoittajia, opettajia jne. Knappován kirja kertoo siis meille ainakin sen, että Tšekinmaan nykyisen presidentin etunimi kirjoitetaan tšekissä ja slovakissa *Václav* (äännetään va:tslaf), kun taas viestimissä yleisesti näkyvä *Vaclav* on venäläinen muoto. ■

SIRKKA PAIKKALA

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus,

Sörnäisten rantatie 25, 00500 Helsinki

Sähköposti: *Sirkka.Paikkala@Domlang.Fi*